

ՓԱՅԼԱԿ

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագիր

ԼՈՅՍ Է ՏԵՍՆՈՒՄ ԿԻՐԱԿԻ ԵՒ ՀԻՆԳՉԵՐԹԻ ՕՐԵՐԸ

Տարեկան գինը — 3 րուբլի, 1/2 տարեկանը — 1 ր. 50 կ., 1 ամս. — 35 կ.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐՆ ԸՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են խրաքանչիւր տողատեղին՝ առաջին երեսի վրայ—20 կոպ, վերջին ,, ,, —10 ,,

Հասցէն՝ Шуша, Редакция газеты „Пайлак“. Ганджунцев. ул. домъ Костанова. Schoucha, rédaction du journal „Phailak“.

ԲԱՑԻԱԾ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

„ՓԱՅԼԱԿ“

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագիր լոյս է տեսնում առ այժմ շաբաթական երկու անգամ

Բաժանորդագիրն է. տարեկան 3 ր. կէս տարեկանը—1 ր. 50 կ. ամսական —35 կ.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐՆ ԸՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Մեր Հասցէն՝ Шуша, редакции газеты „ПАЙЛАК“.

ԱՊՍՈՒԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԶԷ ԸՆԴՈՒՆԻՈՒՄ

ԿՈՒՆՏՈՒՐԱԿԱՆ ԹԷ՝ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԵՌԹԻՒՆ

Անհրաժեշտ է ճշմարտութիւն է, որ ներկայ հանգամանքներում, երբ տաճկանայի լինել չլինելու խնդիրն է դերուած հրապարակի վրայ, հայ ժողովրդի, գլխաւորապէս նրա ինտելիգենցիայի և ունեւոր խաւի գործունէութիւնը, ճիշդ ու ջանքը պէտք է գերազանցօրէն կենտրոնանայ տաճկանայի ֆիզիքական գոյութեան ապահովութեան վրայ, Հայ ժողովուրդը, որպէս մի կուռ կազմակերպութիւն, առանց խտրութեան դասի և դասակարգի, միահամուռ ու ժողով պէտք է հրապարակ հանի իր մտաւոր, ֆիզիքական և նիւթական ուժերը և հերոսական ջանքերով ձգտի ազատելու օրհասական պայքարում տառապող տաճկանային թիւրքական բռնակալութեան սպանիչ ճիրաններից, ապրուստի միջոցներ ընձեռել, գէթ նւագաւորին չափով, տնից ու տեղից, արտ ու արտից զրկւած հազարաւոր ընտանիքներին Անտրանալի ճշմարտութիւն է նմանապէս, որ հայ հասարակութեան գիտակից և կարող մասը օգնութեան ձեռք պէտք է մեկնի նաև պատերազմի և բնութեան արհաւիրքների պատճառով ծայր աղքատութեան հասած կովկասահայ գիւղացիութեան մի հոծ բազմութեան:

Սակայն ի նկատի ունենալով այդ հանգամանքը՝ շեշտել և քարոզել անվերապահօրէն, թէ՛ հայ ինտելիգենցիան և ունեւոր մասը իրենց գործունէութեան մի խոշոր բեկումն են տալու—կուլտուրականից տնտեսականին, նշանակում է մահացու հարւած հասցնել մեր կուլտուրական գործունէութեան, խաչ զննել մեր կուլտուրական հաստատութիւնների վրայ, ներկայիս դժոյզակ պայմանների հանդէպ մենք չպէտք է կորցնենք մեր գլուխները, չպէտք է յափըշտակենք գործունէութեան մի ասպարէզով այն աստիճան, որ մոռացութեան տանք և մահաւան դատապարտենք մեր կուլտուրական գոյութիւնը պայմանաւորող այլ կողմերի Տաճկանի արարիների հակայական աշխատանքներով ստեղծել կուլտուրական որոշ արժեքներ, փայել, փայլալայել և յետոյ փորձողութեամբ թողնել այդ արժեքները ճակատագրի խնամքին, նոյն իսկ մի տեսակ խորթ և չկամ վերաբերմունք

ցոյց տալ նրանց յանուն մի այլ, թէկուզ ամենախոշոր արժեքի, ոչ միայն դատապարտելով, այլ և վնասակար է թէ ազգային—հասարակական և թէ քաղաքակրթական տեսակէտից:

Ապահովել ժողովրդի տնտեսական դրութիւնը, առանց ուշադրութիւն դարձնելու կուլտուրական զարգացման վրայ, առանց այդ զօրեղ ֆակտորի, ոչ միայն անհասկանալի, նոյն իսկ անմիտ է. նիւթական—տնտեսական դրութիւնը որևէ ժողովրդի և նրա կուլտուրական վիճակը, որպէս հետևանքներ նոյն այդ հասարակութեան ծոցում առաջ եկած արդիւնաբերութեան միջոցների, արդիւնաբերական ուժերի և տեխնիկայի զարգացման, անջատ երևոյթներ չեն, այլ մէկը միւսին լրացնող, համընթաց երևոյթներ: Առանց տեխնիկական-գիւղատնտեսական գիտելիքների ապահովել գիւղացիութեան տնտեսական դրութիւնը՝ և ընդհակառակն առանց նիւթական միջոցների աշխատել զարգացնել և այլ կրթական կուլտուրական հիմնարկութիւնների ցանցով պատել գիւղերը, նշանակում է բռնի կերպով ջանալ ստեղծելու մի իդէալական դրութիւն գիւղացիութեան համար. մի հանգամանք, որ մեզ ձգում է ուտոպիայի գիւղը: Մէկն առանց միւսի՝ թերի է ու անհնար իրագործելու. մեր ուշադրութիւնը պէտք է կենտրոնացնենք երկու կողմի վրայ էլ հաւասար չափով, եթէ ցանկանում ենք զերծ մնալ ապագայի յուսախաբաններից ու զղումներից և մեր հասցրած ֆրանս ուղղիւղ դժարութիւններից:

Ասում են, Վնախ ծնողներին պիտի ապահովել, յետոյ միայն գաւառներին (Հորիզոն № 130), առանց մտածելու, որ դրանով հայ ընչազօրեղ բանւորութեան և աղքատ գիւղացիութեան մտաւոր-բարոյական դատարարական առջև փակում ենք բոլոր դռները, արջի ծառայութիւն ենք մատուցանում չունեւոր մասին: Ուրեմն մենք իրաւունք ենք տալիս ունեւոր մասի դաւաններին օգտուելու լուսաւորութեան, կրթութեան բարեքնքից, ուսումն ու գիտութիւնը նրանց մեծաշնորհ դարձնել, իսկ անապահով դասի դաւաններին արգելում ենք կրթւելու, դատարարակելու, մինչև որ նրանց ծնողներն ապահովւեն: Որպիսի սրտացաւու-

թիւն և նախանձախնդրութիւն դէպի մեր կուլտուրական-կրթական գործը:

Ո՛չ, պարոններ, լուրջ և զգաստ վերաբերմունք ունենանք դէպի մեր կուլտուրական գործունէութիւնը. չխաղանք այդ հաստատութիւնների բախտի և վիճակի հետ: Մեզ չըջապատող ծով կարիքների ու թշուառութիւնների հանդէպ չկորցնենք մեր ստանաւորութիւնը, դատենք լուրջ և լինենք չըջահայեաց ու հեռատես:

Ստրալը

ԱՐՁԵՎԱՆՔՆԵՐ

ՊՈՌՈՏԱԿՈՍՆԵՐ

Առաջարկում եմ ձեզ մի հանելուկ. այդ ինչ է՝. «Անունը կայ, ամանումը չկայ»:

Համոզւած եմ, իսկոյն պիտի աղաղակէք՝—Բազի «Հայոց կուլտուրական միութիւնը»:

Ի՜նչ այն ընկերութիւնն է, որ պատերազմի սկզբներում մեծ մեծ ծրագիրներով, ճոճաւ ֆրազներով, իւր մեծաբարբառ գործակալների միջոցով ահօսեց հայ գաւառները և յուսահատւած գիւղացիներին ոսկէ սարեր խոստացաւ:

Եւ կարկառած ձեռքերին սառը քարեր մեկնեց:

Ծարաւ ուղտին մատնեցով ջուր տըւեց, ապա հանգիստ խղճով տեղը նըստեց նորից և վերջապէս, թէև ուշ, իւր ոտքերը վերմակի չափով մեկնելով, ԼԵ՛ռեց:

Այնուամենայնիւ հանելուկս չլուծեցիք: Զէ որ կուլտուրական Միութիւնը «մի բան» գոնէ անում է, մի շընչին, գոնէ, գործ կատարում է, գոյութեան նշոյլներ ցոյց տալով:—

Ուրեմն «ամանումը մի քիչ կայ»...

Սակայն հանելուկը լուծելու համար հարկաւոր չէ սար ու ձորեր ընկնել, գլուխներ արաքացնել, Նայեցէք ձեր քթի տակ. դուրս մի գաք ի սէր Ալլահի օրհնւած Շուշու պատերից...

Ա՛հ. դա Շուշու կովկասեան բարեգործական ընկերութեան տեղական ճիւղն է. ուրախ բացականչում էք դուք:

Այո, վերջապէս գտաք:

Վերցնենք Դիօգէնի լապտերը. որոնենք այդ ընկերութիւնն ու իւր վարիչներին: Լսել ենք անունը, բայց իրանց չենք գտնում:

Արար աշխարհ այս պատերազմի ժխտում գլուխ բարձրացրեց՝ նոյն իսկ խորը մրափողները: Հասարակական կազմակերպութիւններն ու հիմնարկութիւնները ցնցւեցին, անապառ եռանդ արժածելով. հայ ժողովրդի գիտակից տարրերը հայրենիքի գոլումների, արեան ու բոցերի հանդէպ, ոգևորւած իրենց պարտք են կատարում:

Բայց լուռ և համր է Շուշու Բարեգործական ընկերութիւնը: Որոնում են ճրագով.—ոչ մի հեռք, ոչ մի նըշոյլ նրա գոյութեան. կարծես գետնովն է անցել, տարտարոսը մտել, կըծկւել այնտեղ... լոյս աշխարհից հեռու:

Ասենք թէ՛ վարչութիւնը կամ խորհուրդն իւր նախագահով միասին անհրեոյթացել է, անտեսանելի ոգի դարձել... Եւ այնպէս, որ նոյն իսկ Շուշու հաշտարար դատաւորը անկարող եղաւ նրանց գտնել ու ականջներից բռնելով, նստացնել դատաստանական աթոռի վրա գրաւարանի շէնքի վճարը չհատուցանելու համար:

Բայց ինչ են անում ընկերութեան հարկաւոր անդամները: Նրանք, կարծեմ, ողջ և առողջ են. անցնում են ամեն օր մեր ատուածապաշ քաղաքի սալայատակ փողոցներով. իրար սիրալիր ողջունում են Թոփիսանայում և անիճում երկնքից անդադրում թափող անձրևները...

Դրանք, Բարեգոր. ընկ. այն անդամներն են, որոնք ընտրել են իրենց արժանի վարչութիւն իւր նախագահով:

Այո, միմիայն արժանի:

Շուշու ինտելիգենտ քաղաքացիները ու Բարեգործ. ընկերութիւնն իրար լաւ են գտել: Նրանք ժողովներում կըխօսեն, կըճառեն, մեծ մեծ կըբողեն և վերջն առօք-փառօք ընտրութիւններ կանեն:

Եւ կընստեցնեն ընկերութեան խորհրդի մէջ այնպիսիներին, որ յետոյ աներևոյթ էակներ, եթերային արարածներ դառնան...

Ի՜նչ և միշտ նոր պատմութիւն է Շուշու տեղական ինտելիգենցիայի. դա նոր գինի է հին տկերի մէջ ձած:

Շուշու ինտելիգենտը գիտէ շատ լաւ ճառել, անվերջ խօսել, բարձրաձայն խոստումներ անել, համարձակ ծրագիրներ ձեռնարկել, ոգևորել, տաքանալ մինչև 40° աստիճան. և ապա յետ յետ քաշել, ձայնն իջեցնել և սառչել մինչև 0°:

Եւ ի՞նչ էք կարծում. Նա դեռ կըդտնի հիմքեր իրեն արդարացնելու:

Թէ ինքը հետևողական է, որոշ գաղափարների այնպիսի դաւանող...

Սկսել մի բան և ապա ասել մի ուրիշ բան. ձեռնարկել մի գործ և ապա կուժն ու կուլան կոտրելու շէնքի գլուխին: Моя хата съ краю!

Ի՜նչ ներկայումս Շուշու հայ ինտելիգենտ երիտասարդների բաժինը, որոնք տակաւին յաւակնութիւն ունեն հասարակական դեր խաղալու:

Այժմ էլ չասենք սրանց.

Պոռոտախօսներ...

Նիմանդ

ՄԱՄՈՒԼ

«Հորիզոն» իւր խմբագրականում խօսելով հայ գիւղատնտեսական ընկերութեան նշանակութեան ու գործունէութեան մասին, արժարժում է այն միտքը, թէ հայ հասարակութիւնը շատ աւելի լայն հայեացք պիտի ունենայ գիւղատնտեսական օգնութեան գործի վրայ, թէ, ձգտելով բարձրացնել մեր գիւղացիութեան վիճակը սոցիալ-քաղաքական աշխատանքներով մենք չըպիտի աշքաթող անենք տեղական ինքնագործունէութիւնը: Եւ ապա կանգ

առնելով մեր հասարակական գործունեության և նպատակների վրայ հետևել բնորոշ կարծիքն է յայտնում:

Անցել է այն ժամանակը, երբ հայ ինտելիգենցիան և հարուստ-բարերարները ազգային առաջադիմությունը և «փրկությունը» տեսնում էին կուլտուրական-կրթական առաջադիմությունում մեջ: Այժմ լոյսի պես պարզ է, որ իսկապես ծնողներն պիտի ապահովեն, յետոյ միայն զաւակներին: Հայ ժողովուրդը կուլտուրական մեծ ունակություններ ունի. նա ինքը կըստեղծէ կուլտուրան, եթէ միայն նրա տնտեսական անձուկ վիճակը փոխի, եթէ բարեբարների դպրոցում սովորող երեխայի նայել նարկարգած շինի դիմել պատկերասրահին:

Հայ ինտելիգենցիան և ունեւոր դասն արդէն պիտի գիտակցեն, որ տեղի է ունենալու իրենց գործունեությունում մէջ մի խոշոր բեկումն՝ կուլտուրականից տնտեսականի: Այդ անհրաժեշտությունը պիտի հասկանան թէ ազգայնականները, թէ աշխատավորները, որովհետեւ երկուսի նպատակների իրականացումն էլ հիմնած է իրենիւ հայ աշխատավոր մասնաւորի տնտեսական զօրութեան վրայ:

Ինչպէս է հասկանում «Հորիզոնը» այդ գործունեությունում մէջ տեղի ունենալու «խոշոր բեկումնը», նա չի պարզաբանում ուստի և նոր «ծրագրային» առաջարկը խիստ մութ և անորոշ բառերով է ծրագրում: Այնուամենայնիւ մենք չենք կարող երեւակայել, թէ ինչպէս կարելի է ստեղծել «տնտեսական» գործունեություն, առանց կուլտուրական տեսիլների և ընդհանրական:

Գերմանացիների վերջին առաջխաղացումը Գալիցիայում և կատարի ճիգերը՝ ինչ գնով էլ լինի՝ ձեռք բերել յաղթություն, և այն հասարակական տրամադրությունը, որ ստեղծել է ներկայ մոմենտում Ռուսաստանում հանդէպ արտերազմի բաղձի, առիթ է տալ պ. Կոզլովին «Руч. Вѣд.» մէջ հան-

դէս գալ խիստ ուշադրաւ յօդածով: Շեշտելով, որ մեզ անհրաժեշտ է լայն հորիզոնով նայել ներկայ մոմենտին ու մեր վերապրումներին, որպէս համաշխարհային պատմական դրամայի մի դէպքի վրայ, նա ասում է:

«Երբ ներկայ պատերազմը անւանում են ժողովրդների ազատութեան պատերազմ—գա դատարկ խօսք չէ, գեղեցիկ բառադարձւածք կամ պայմանական իդէալիզացիա, այլ անկասկածելի ճշմարտութեան արտայայտութիւն: Ճշմարտութեան, որ մեզ համար աւելի իրական է, աւելի մօտիկ, անմիջապէս մեզ վերաբերող, քան մինչև այժմ կարծում էին և գրեցէ դեռ ևս շատերը կարծում են մեր հասարակական շրջաններում: Վստի՛ցի այդ պատերազմում խօսքը վերաբերում է ոչ միայն ուրիշ ժողովրդների ազատութեան մեր գործակցելուն, այլև նախ և առաջ մեր անկական ազատութեան, ուստի ժողովրդի ազատութեան»:

Այնուհետև մանրամասն վերլուծելով, թէ ինչ նպատակների են ձգտում գերմանացիներն իրենց միլիտարիզմով ու յաղթություն հռչակարներով, թէ առանձնապէս Ռուսաստանի և թէ համայն Եւրոպայի նկատմամբ և շեշտելով այն հանելի վտանգը, որ գերմանացիների յաղթանակով սպառնում է եւրոպական քաղաքակրթութեանը նա կանգ է առնում այն միջոցների վրայ, որոնցով պիտի գինւի ուստի ժողովուրդը, որոնցով պիտի սուղորեն հասարակական բոլոր խաւերը, որպէսզի յաղթող դիմադրեն անողորմ թշնամուն:

«Ի հարկէ, ոչ համբերությունը և ոչ էլ ինքնազոհումն չեն կարող օգնել մեզ, եթէ միևնույն ժամանակ չառնուցենք մեր կազմակերպչական պահանջը և չստեղծենք պայմաններ, որոնք անհրաժեշտ են երկրին, իւր հակառակն ոչ թէ զարգացնելու և արտադրատեղի թշնամուն յետ շարքերում համար, որին ինքն ընդունակ է: Ամենից շատ և ամենից սուղ կերպով մենք կարիք ենք զգում մեր

ուժերի միացմանը ու կազմակերպմանը հայրենիքի պաշտպանման համաժողովրդական ընդհանուր գործում: Այդ կազմակերպումն անհրաժեշտ է, ոչ միայն պետական պաշտպանութեան տեխնիքական այն խրնդիրների միջոցով, որ վերջին ժամանակներն առաջադրւած են առաջին հերթում: Սակայն ոչ նաեւ այդ կազմակերպումն անհրաժեշտ է հասարակական-քաղաքական միջոցառում: Դա պիտի թափանցի կեանքի բոլոր ծալքերը ու կապի հասարակական ու կառավարչական կապերը մի կենդանի, հուժկու ամբողջութեան, ամրացած սերտ համագործակցութեամբ ու կենդանի փոխադարձ ներգործութեամբ: Այդ կազմակերպումն պէտք է հնարաւոր դարձնի օգտագործելու ընդհանուր նպատակի համար ամբողջ ազգի շարժուն եռանդը:

Այդ նպատակին տանող առաջին քայլերն արդէն արւած են. և դա սկիզբն է այն մեծ հասարակական գործի, որ ներկայումս դարձնում է համայն Ռուսաստանում, մի նպատակ, այն է—յաղթանակի կազմակերպումն:

ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ԿԱՐԻՔԸ ԳԻՒՂԵՐՈՒՄ

Բազմիցս շեշտել է բժշկական օգնութեան կարիքի մասին և սակայն մինչև այժմ էլ այդ առիթով ոչ մի գործ չէ ձեռնարկել: Ոչ ոք չէ մշտաձեռն խնդրամատոյց լինել ու հարկն է, որպէս-զի գիւղերում կամ հիւանդանոցներ բանալ կամ թէ ֆելդշերական կայաններ հիմնեն: Նոյն իսկ հասարակ զիմունքն չեն անում նահանգական բժշկական վարչութեանը, որ սա գոնէ շրջիկ բժիշկներ նշանակէ գիւղերում շրջագայելու համար:

Սակայն գիւղերում բժշկական օգնություն կարիքը մեծ է: Այդ կարիքը աւելի քան սուր կերպով է արտայայտւում ներկայումս—երբ ամառը մտել

է և գիւղերում հիւանդութեան դէպքերը սովորականից շատ են լինում: Անցեալները Գորիշէք գիւղացի մի բանի հնձորներ, որ Աղդամի կողմերը հնձի են լինում գնացած, հիւանդանալով վերադառնում են տուն և բժշկական օգնությունից պուրկ ծաւալում: Եւ այդ հիւանդատէրերը, որ կարծել են թէ Խանքենդը գիւղաքաղաք լինելով բժիշկ կը լինի, եկել են այստեղ և ձեռնունայն յետ դարձել:

Եւ մեր բոլոր գիւղերում էլ, ուր հիւանդանոց, ֆելդշերական կայան չը կայ, հիւանդները այդ միևնույն վիճակի մէջ են:

Այսպիսի պայմաններում յոյս դնել քաղաքի բժիշկների վրայ, որ նրանք ինքնաբերաբար կը մտնեն գիւղերը և որոշ օգնութիւն ցոյց կը տան տառապող հիւանդներին, այդ անմտութիւն կը լինի:

Եւ թող ներսի մեզ ասել, որ մեր յարգելի բժիշկները այնտեղ են միայն ուզում լինել, ուր շատ են վարձատրւում:

Մենք, որ երբէք յաւակնութիւն չունենք իրատեսի կամ քարոզներ տալու, այլ միայն զուտ իրողութիւնն ենք հրապարակ հանում, ի սրտէ ցաւում ենք, որ մեր բժիշկները քաղաքային տեղի սահմաններն են ցոյց տալիս գիւղական կարիքաւորները:

Իսկ մինչև բժիշկների բարոյական պարտքը յիշեցնելն անհրաժեշտ է անյայտալի զիմել ուր հարկն է, որպէսզի, որքան կարելի է շուտ, հիւանդանոցներ կամ ֆելդշերական կայաններ հիմնուեն մեր գիւղերում: Եւ սիրուն ենք յուսալ, որ մեր գիւղական վարչական մարմինները և զիտակից անհատները ամենայն կերպ ընդ առաջ կը գնան այդ ազդակող կարիքին:

Ա. Ասլանյան

աղաչում եմ, գոնէ յիտաձգիր գնալով մի քանի օրով:

—Անկարող եմ հրեշտակս, սրտաճնկիկ ձայնով մրմնջաց Գեորգը:

Երկուսն էլ այլևս անգոր եղան զբաղել իրենց արցունքը, սկսեցին հեկեկալ:

Մուղիկայի լացող հնչիւնները դողում էին նրանց ազմկայելու սրտերի խորշերում: Մարդիկ խուճր-խուճր հեռանում էին ծաղկանոցից: Հեռում եւ կեղեցու դանդը հնչից տասն անգամ, և օդի մէջ մեծանող զոզանջիւնի հետ, կարծես, մեռան և երկու սիրող սրտերի փայլուն յոյսերը: Այդ նրանց անշատութի տխրագին ժամն էր, որ հնչեց:

—Ո՛հ, որքան դժուար է ճաշակել անշատութի դառնութիւնը, —կմկմաց Գեորգը:

—Գնա, իմ անգին, —արտասուքի միջից խօսեց Սիրանոյշը: —Գիտեմ, որ ամենայն ինչ Հայրենիքի սիրոյ առաջ գունատում, դալկանում է. զօհի և դու ինձ, ինձ, որ այժմ աւելի եմ սիրում քեզ: Գո վսեմ գաղափարի համար որքանո՞ղ, անգոր Սիրանոյշը չի արտասուել, նա կարօտակէզ կազօթէ քո և Հայրենիքի մշտավառ կեանքի համար: Գնա, չարսես երբէք թշնամուց, որովհետեւ ինձ տանում ես քո կրծքի տակ: Նրա մահաբեր գնդակը ճեղքելով քո կուրծքը, կմահացնէ և ինձ: Հոգ չէ, թող մեր արեան կաթիլների վրայ էլ շողողայ նոր կեանքի արշալոյսը...

Հրաժեշտի վերջին համբոյներով գրկախառնեցին նրանք, երկար չքաժանելով իրարից:

Սիմ. Սիմ'Լոնեան

Թ Ե Ր Թ Օ Ն

Ա.Լ.ՋԱՏՈՒՄ

Գարնան հրաքանչ կրեկոյ էր:

Ձմեռային մուշկ ու տաղտուկ կեանքն արդէն փախել էր մի նոր, կենսավառ կեանքի: Անամպ, աստղազարդ երկինքը վերեւից սիրազեղ փայտում էր: Լուսինը իր արծաթափայլ շողերով զուգի—զարդարել էր ծաղիկները, որոնք օրօրում, պլիկները կուսական ամօթխածութեամբ ծռում էին, տեսն թէ թագնելով թևերի տակ գեփուրի համբոյներեց՝ իրենց քնքուշիկ դէմքերը, իսկ չարածճի գեփուրը անվերջ պտտում նրանց շուրջը, կամացուկ, սիրալիւր փափում էր: «Մի համբոյ միայն...»: Եւ, առնելով նրանցից ծագիկ բոյրը, մեղմալ ալիքներով անցնում էր հեռուն...

Գիւղահրաշ երեկոն շատերին տեսերից դուրս էր քշել ծաղկանոց, որոնք մուղիկայի քաղցրագիւղ ելեկէջների տակ զրօնում էին ծառուղիներում:

«Գիշ բարձր նստած էին Գեորգն ու Սիրանոյշը սաղարթախիտ ծառի տակ, որի տերեւների միջից լուսնի շողերը թափանցել, փշրանքներով թափել էին նրանց շուրջը մարմաշ խոտերի վրայ: Նրանք լուռ էին:

Գեորգն իր հոգու բոլոր էութեամբ դիտում էր բնութեան հրաշալիքները: Դիտում էր նա ու մտածում. «Վաղը այս ամենը կը լինի հեռու, հեռու ինձնից...»:

Նա անշարժ նստած էր այն կողմը, որտեղ զրօնում էին, խօսում, ծիծաղում և այդ ամենը նրան խորթ էին թւում միանգամայն:

Նրա ջարդած մտքերը տանում էին

հեռու, շատ հեռու... Նրա երեւակայութեան մէջ պատկերանում էր ողբի, հեծկտանքի աշխարհ, իր հայրենիքը, մտքի հանգէպ խուճում էին թշուառ, հալածւած գաղթականները, որոնք կեանք էին աղերսում ամենքից: «Ենձ հալածւածներ, արգիծք ձեզ համար էլ եկաւ այս կենսավառ գարունը», մտածում էր նա:

Մուղիկայի մեղմալ ճիւղ հնչիւնները դիպում էին նրա ականջին և, կարծես, մի մթապին հէքիաթ պատմում նրան:

—Տեսնում ես, Գեորգ, ինչ հմայիչ երեկոյ է, —երկար լուռութիւնից յետոյ վերջապէս խօսեց Սիրանոյշը:

—Այո, շատ է գեղեցիկ, —մտախոհ վրայ բերեց Գեորգը:

—Բայց այսօր, թոյլ տուր նկատեմ, որ հակառակ սովորութեանդ լուռ ես, նոյն իսկ տխուր: Կարծես, մի ինչ որ, ինձ անյայտ թախիծ ճնշում է չոզիլով:

—Այո, այսօր ես նոյնը չեմ, բայց տխուր էլ չեմ: Տխուր լինել չեմ կարող, որովհետեւ այսօր ես երջանիկ եմ:

—Բայց ինչո՞ւ այսօր:

—Որովհետեւ այսօր իմ առջև նոր կեանք, մի նոր աշխարհ է բացւում:

—Ո՞տիւր այնպէս, որ կարողանամ բառերիդ իմաստը ըմբռնել:

—Այսօր մի անգին օր է, որովհետեւ ես մտնում եմ այն բարոյական աշխարհի շէքով, որին շատ քչերն են արժանանում:

—Բայց դու ինձից թագնում ես ամեն ինչ:

Ես չպիտի թագնեմ, այժմ կը յայտնեմ ամեն ինչ, որովհետեւ վերջին անգամն ենք իրար մօտ, այսօր մենք բաժանում ենք:

—Ինչպէս թէ բաժանում ենք, —զարմացած հարցրեց Սիրանոյշը, կար-

ԿՐՈՒՊՊԻ ԳՈՐԾԱՐԱՆՈՒՄ

Լրագիրներում մի բարձրաստիճան անձնաւորութեան զիտողութիւնները երկային գերմանական կրուպպի ձեռնարկի թնդանօթային գործարաններէ մասին:

Ինձ յաջողեց չհանդիպել, — գրում է այդ զիտողութիւնների հեղինակը, — կրուպպի գործարաններում աշխատող սպայ-տեխնիկներից մէկին:

Սոսակցութեան մէջ նա չկարողացաւ իրեն պահել և սկսեց մեզ պատմել կրուպպի ձեռնարկի և այլ գործարանների գաղտնիքները:

Օգոստոս ամսից սկսած՝ այդ գործարաններում աշխատում են գիշեր ու ցերեկ (քանութիւնները թիւը շուրջ 50 հազար): Աշխատանքը հսկայական է և ծաւալով գրեթէ ֆանտաստիք: Մըթ-նոյրտը այնքան շիկացած է, որ բանւորները հարկադրւած են բոլորովին մերկանալ. դժուար է այդ տարաբախտ նահատակները պահպանում են իրենց ոյժերը թունդ սուրճով: Գերմանական 42 սանտիմետրանոց թնդանօթ ձուլելու համար հարկաւորւել է յատուկ նիւթ, և գործարանի հսկայական ապարատը պակասաւոր է հանդիսացել այդ հրէշների ստեղծագործութեան համար:

Այդ հրանօթների շինութեան գործը ուղեկցւում է այնպիսի աղմուկով, որ կարելի է կարծել թէ, իբր ողջ Հնդկէնը ուժեղացած է թշնամու կողմից: Այն ամենը, ինչ որ մինչև օրս դուրս է եկել կրուպպի գործարանից, մինչև անգամ հռչակաւոր հրանօթ 372-ը, որի մասին այնքան խօսեցին, այնպիսի սարսափելի հետեւանքներ չէ տւել փորձերի ժամանակ, և կարելի է պատկերացնել այդ մթնոլորտում աշխատող բանւորի ջղերի դրոշմները:

Զօլինգենում, ուր արտադրւում են հրացաններ և դաշոյններ, խախտանքը գեոնա այնքան զարհուրելի չէ, սակայն հրաբեկատու (пиротехника) գործարաններում կատարելով դժուար է թաղաւորում: Վառօդ և այլ պայթուցիկ նիւթեր արտադրող քիմիկոսների և բանւորների քանակը, այդ բոլոր մահատիւի գործիքներ պատրաստող մարդիկ, իրենք թունաւոր գոլորշիներ են ներշնչում այդ մթնոլորտում: Դա մի տեղ է, որտեղ պէտք է մի կողմ թողնել ամեն մի յոյս: Այդտեղ աշխատող մարդիկ, թուում է թէ գուրկ են արկներից և մկաններից:

Սպան պատմում էր, որ այդ մարդիկ հնարաւորութիւն չունին ստամոքսում որևէ կերակուր պահելու: Նոքա նման են սուտերի և իրենց զրուսեան մասին հաշիւ չեն տալիս իրենց:

— Մենք կը հանգստանանք պատերազմից յետոյ, — ասում են նրանք և միմեարեւում են իրենց խոստացած պարգևներով:

Այստեղ սուրճ չեն տալիս, այլ օրական մի քանի անգամ այս թունաւորւածներին տրւում է մի քանի տակառ կաթ:

Մամուղէտ բժիշկները պահպանում են ամենահիւժածներին յատուկ սրբակումներով, և նրանցից շատերը զարմացած են մարդկային մեքենայի դիմացկանութեան վրայ:

— Նրանց մարմնակազմի հիւստածքները — ասել է մի բժիշկ, կատարելապէս փչացրել են թոյները, և նոքա պահպանւում են ապս թէ ջղերի ամենաբարակ թելիկներով:

Բայց կրուպպի գործարաններում չեն փրկիստփայլում և չեն գթաշարժւում. այնպիսի չնչին բաների համար, ինչպիսին մարդկային առողջութիւնն է, այնտեղ ժամանակ չունեն մտածելու: Այդպիսի սքանչելի շահաւէտ տարի եղած չէ գերմանական զինւորական ար-

դիւնագործութեան մէջ. Օգոստոս են ստանում ամենքը, կայսրն էլ նրանց հետ, որը կըստանայ աւելի քան երկու միլիոն շահ իր դրամագլխից, մայքրւած կրուպպի ձեռնարկութեան մէջ:

Այդ դժոյքի մէջ բարձրանում է այսպէս կոչւած Հեսսէնգօֆի պալատը, ուր ընդունւում են աւստրիական, բոլշաւական և թիւրքական սպաները: Այդ հիւրերը իրաւունք ունին հեռից դիտել իրենց զինւորական պատէճների կատարումը և խմել շամպայն, որով հիւրասիրում են նրանց կրուպպի գործարանները: Նրանց տրամադրութեան տակ է ցիգանական օրկէստը, ծաղիկներ և ճոխ ճաշ, որ կրուպպի և նրա ընկերութեան վրայ տարեկան կէս միլիոն է նստում:

ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ԴՈՒՄԱ

Յունիսի 18-ին կայացաւ դումայի նիստը, որին նախագահում էր պ. Գ. Միլիք-Շահնազարեանը: Օրակարգի առաջին հոդոցն է՝ որոշել յուլիս ամսւայ սակագինը հացի և մսի համար: Քաղաքային վարչութիւնը առաջարկում է լաւաշի 1 տոնակը 6¹/₂ կոպ. իլեցնել 6-ի: Սակայն մտքերի փոխանակութիւնից յետոյ դուման վճռում է հացի գները թողնել անփոփոխ, ոչխարի միսը դարձնել ֆունտը 14 կոպ., տաւարինը — 12 կոպ.:

Վարչութեան անդամ պ. Վարազեանը զեկուցանում է դումային, որ քաղաքի խուլ անկիւններում մանրավաճառները օգտւելով ներկայ հանգամանքներից, չափազանց թանկ են ծախում բոլոր մթերքները, ուստի վարչութիւնը վճռել է, որպէսզի վերջ դնի այդպիսի երևոյթիւնին, առաջարկել դումային՝ սակագին նշանակել բոլոր անհրաժեշտ մթերքներին, շաքարին, նաւթին, իւղին, ձիւն, և այլն և այլն. և մի առ մի թուում է վարչութեան առաջարկած գները:

Բժ. Զուրաբեանը բողոքում է այդ սակագների դէմ, որովհետեւ դորանով սակագնի են ենթարկւում զիւղացիների բերած մթերքները, իսկ դա թոյլատրելի չէ: Դիւղացուն պէտք է տալ կատարելապէս ազատութիւն՝ վաճառել իր մթերքները ինչպէս ինքն է ցանկանում:

Բժ. Մհմանդարով առարկում է բժ. Զուրաբեանին, որ միևնոյն սակագինը դրւում է նոյնպէս ոստիկանութեան կողմից. տեղական զինւորական հիմնարկութիւններն սակագնիւրով են ձեռք բերում ամեն ինչ: Եթէ քաղաքային ինքնավարութիւնը չունենայ իր գնիւրը, զինւորական հիմնարկութիւնները առևտուր պէտք է անեն ոստիկանական սակագնով, իսկ դա ցանկալի չէ:

Պ. Քաղաքապետը յայտնում է, որ սակագները նշանակւում են միմիայն միջնորդների համար (для скучников)՝ զիւղացիները ազատ են իրենց իրերի գները նշանակելու:

Դուման ընդունում է պ. Վարազեանի առաջարկած սակագները բոլոր մթերքների վերաբերեալ:

Անցնելով օրակարգի միւս հարցերին, դուման ընտրում է բժ. Մհմանդարովին և Սէյդիբէկովին թուրք կաւաւորների ընտանիքների նիւթական գրութիւնը որոշելու:

Մնացած հարցերից ուշագրաւ է Շուր հարկային տեսչի առաջարկութիւնը՝ ընտրել հրկու անձեր, որոնք կը մասնակցէին հարկերը դասաւորող վարչութեան նիստերում:

Բժ. Զուրաբեանը այդ մասին յայտնում է, որ մինչև այժմ ընտրւածները գոյութիւն են ունեցել ձևի համար, որովհետեւ բոլոր հարցերը վճռում է եղել

հարկային վերապահուել միայնակ. գոնէ այժմ պէտք է ընտրել այնպիսի մարդիկ, որոնք առանց տատանւելու կատարէին իրենց պարտականութիւնը:

Պ. Սէյդիբէկով յայտնում է, որ վերապահուել պ. Դորոշենկոն բոլորովին չէր հարցնում ընտրւածների կարծիքը, պատահել են դէպքեր, երբ յիշեալ պարոնը ոստիկանի միջոցով ժողովից դուրս է արել հասարակութեան ներկայացուցիչներին, այն էլ հայհոյանքով. այդպիսի պայմաններում գործել չի կարելի:

Պ. Ս. Տէր-Միքայէլեանն առաջարկում ընտրութիւնը յետաձգել, ծանօթանալ հասարակութեան ներկայացուցիչների իրաւունքների հետ և ապա կայացնել ընտրութիւնը:

Իրաւասուններից մէկը առարկում է, որ դա եղել է պ. Դորոշենկոյի ժամանակ, այժմ բոլորովին ուրիշ վերաբերմունք է հարկերի վերաբերելի կողմից:

Դուման ձայների մեծամասնութեամբ ընտրում է՝ պ. Միլքում Սաչատրեանին և պ. Իրգա Շաֆիւին, իսկ անձնափոխանորդ է ընտրւում պ. Հայկ Տէր-Մանուէլեանը:

ՀԱՅՏԵՐՆ ՈՒ ՊԵՏԵՐԸՄԸ

— Իշխանութիւնների կարգադրութեամբ Օլթիի շրջանի Պապադ փախստականների վերադարձը դադարեցրած է: Վերադարձածների մեծամասնութիւնը տեղաւորւած է և սկսել է դաշտային աշխատանքները:

— Մոսկւայի հայկական կոմիտէի դրամական հաշիւկէշիւր առ 1-ն յունիսի (7 ամսւայ ընթացքում) հետեւալն է. Մուրք 355,863 ռ. 22 կ., ծախք հայ կամաւորներին 87,486 ռ. 03. կ. հայ փախստականներին 81,428 ռ. 45 կ., երկու բժշ. անդ. խմբ. 72,000 ռ. էշմիածնայ իրերի պահ. 5,000 ռ. Մնացած այլ ծախքեր. 9,710 ռ. 10 կ. Ընդամենը 255,624 ռ. 58 կոպ. Բացի դրամական գործից, կոմիտէն հաւաքել է անագին քանակութեամբ հին նոր հագուստեղէն և սպիտակեղէն, կօշիկներ, գուլպաներ և այլն, որոնց թիւը տասնեակ հազարների է հասնում և որոնք ուղարկւած են կովկաս ըստ պատկանելոյն մի քանի վագոններով: Այդ գործը բացառապէս կատարել է կանանց կոմիտէն:

— «Մշակիւն» հաղորդում են, թէ էրզրումի և Սեբաստիոյ մէջ քսանից աւելի հայ զինւորներ գնդակահար արած են տեղւոյն զինւորական մարմինները. թէ թիւրքերը կամրացնեն շատ արագօրէն Սեբաստիան երեք գրծով. ա) Չամլը-բէլի դիւ, բ) Ղօչնսար իւղէկ, գ) զպի Մուրադլու, գ) Քէմէրէն մինչև Եսզի կըշլաւ:

— Ասորպատականի առաջնորդ Ներսէս եպիսկոպոսին հեռագրւում է Ուրմիայի հիւպատոս Նիկիտինը, որ փախստականներին անհրաժեշտ է օգնութիւն դրամով, մթերքներով և ցիւղատեսակական գործիքներով:

ԼՐԱՏՈՒ

— Եղբայրական օգնութեան կոմիտէն ստացել է պ. Պետրոս Գ. Զուրաբեանից 23 ռուբլի, պ. Միլք-Պանդեանից 5 ռուբլի և պ. Միքայէլ Բարխուդարեանից 3 ռուբլի:

— Շուշու քաղաքապետը ստացել համառուական քաղաքների միութեան զլխաւոր լիազօր Չինսկովից մի հարցացուցակ՝ առաջարկութեամբ՝ լրացնելու նրա մէջ յիշւած մթերքների տեղական գները, Մոսկվայում տեղի ունենալիք համառուական քաղաքների խորհրդակցութեանը զեկուցանելու համար: Նոյն հարցի առթիւ պ. Չել-

նսկովը խնդրել է նաև դումայական ժողովների արձանագրութեանց պատճեններն և այլ:

— «Ազատ թատրոնի» երկրորդ ներկայացումը տեղի կունենայ այսօր, ամառանոցի ակաբանոցի դահլիճում. կըխաղացւի Շիրվանզադէի «Կործանւած», դրամա 4 գործ.:

— Մեզ հաղորդում են, որ Շրվանանցի հայոց եկ. ծխ. երկսեռ երկդասեան «Գ. Յ. Տէր-Մարգարեան» դպրոցը աւարտել են սոյն ուսումնական տարւում 5 հոգի. — 1) Թումանեան Նատալիա (Նորաշէնիկեցի), 2) Տէր-Մարգարեան Վահան (Շրվանանցի), 3) Միլք-Աղամիրեան Աղամիր (Նորաշէնիկեցի), 4) Միլք-Ստեփանեան Արմենակ (Առաջաձորեցի), 5) Յարութեան Սարգիս (Նորաշէնիկեցի):

— Մեզ հաղորդում են, որ Հին-Հանգստարանի աղբիւրը գործում է շատ անկանոն, որով շրջակայքի աղքատ ազգաբնակչութեանը շատ անյարմար դրութեան մէջ է դնում: Հրաւիրւում ենք քաղաքային ինքնավարութեան ուշադրութիւնը:

ԿՈՎԿԱՍ

— Յունիսի 28-ին և 29-ին Թիֆլիսում գումարելու է զինւորական-արդիւնաբերական համագումար, թանգութեան դէմ կուելու, զօրքին հագուստ և ազգամթերք մատակարարելու հարցերի մասին մի շարք միջոցներ մշակելու համար: Համագումարին մասնակցելու են Բագրի Նաւթարիւնաբերողների, Չիաթուրի մարզանից արդիւնաբերողներ խորհուրդների ներկայացուցիչները, ինչպէս և քաղ. ինքնա վարութիւնների տեխնիկական ընկերութիւնների ներկայացուցիչները:

— Ներկայումս Թիֆլիսում է գրտնւում պրօֆ. Մարքը: Այս օրերս նա մեկնելու է Վան՝ հաղիտական պեղումներ անելու:

— Քութայիսի գիւղատնտեսական դպրոցի աշակերտները ուղարկւած են նահանգի բոլոր գաւառները՝ դօրականների ընտանիքներին գիւղատնտեսական օգնութիւն հասցնելու:

ԳՈՒՍՏԵՆ

— Լրագիրները հաղորդեցին, որ զինւորական միւստր Սուխովիւովը կայսրական հրամանով հրաժարեցւած է իւր պաշտօնից, և նրա տեղը նշանակւել է գեներալ Պօլիպանովը:

— «Ք.Շ.Ա.»-ին հեռագրւում են Պետրօղարադից. «Լուսերի համաձայն, միւստրների խորհրդի նախագահ նըշանակւելու է կրիվոշէինը: Նրա տեղ նշանակւելու է Պետական Խորհրդի անդամ իշխ. Վասիլիւիով: Առևտրի միւստր նշանակւում է Նիկոլայ Գուշկովը կամ Բարկը, Ֆինանսների միւստր՝ Ալէքսէնկոն կամ Ֆինանսների միւստրի նախկին օգնական Պօկրօվսկին. սինօղի օրեր-պրօկուրօր նըշանակւում է Սամարինը կամ Մոսկվայի ուսումնարանական շրջանի հոգարարաձու Տիխօմիրովը, արդարադատութեան միւստր՝ Մանուէլինը:

ՄԵՐ ԽՂԹԱԿԻՑՆԵՐԸ

ՇՕԾ ԳԻՒՂԻ ԴՐՈՒԹԻՒՆԻՑ

Շօշ գիւղ (Շուշու գ.) 18 յունիսի.

Շօշը գաւառիս ամենամեծ բնակչութեան ունեցող զիւղերից է և աւել է մեծ թւով զինւորներ ու զինւորացուներ: Աշխատող ձեռքերի պակասը, զարնան աշխատանքների ժամանակ, զգալի էր. այդ հանգամանքը մեծ մըտահոգութիւն է պատճառում մեզ. սակայն, այժմ, մէկը միւսի հետից վրայ հասնող բնութեան պատահարները այնպիսի դրութիւն են ստեղծել, որ

գիւղում մնացողներն անգամ մնացել ենք պարսպ աստած:

Տարւայ այս ամսին, Պարսկաստանից մեծ թուով մշակներ են գալիս մեզ մօտ, արտերը հնձելու. այժմ երևի դրա կարիքն էլ չենք ունենայ, որովհետև մօտ երկու շաբաթ թւիցս առաջ կարկտահար եղան գիւղիս ցանքների գրեթէ կէսը—այն է 1) «Ճաք քարին գլուխները», 2) «Խիթիկիհը», 3) «Խաշանուտէն փոսերը», 4) «Ըլանը», «Կարմիր քարին գլուխները», 6) Գիւղի շրջակայքը, «Սևաձորայ հանդերը», 8) «Կապին գլուխները», 9) «Ղարա-Քեօպակը», 10) «Սալ աղբիւրը», 11) «Սանգեարեայ խիթը», 12) «Քուռան», 13) «Տինդ աղբիւրին ետերը» և այլն:

Այս 13 կտոր հանգերում փռած բոլոր աշնանավարերը փչացել են իսպառ, գարնանավարերից—հասկանալի անձերը, իսկ ուշացած (սաւար) արտերը մնասել են ոչ բոլորովին: Ոտոր, որ հնձելու մօտ էր, ամբողջովին մնասել է, այնպէս որ Շուշի բերելուց չէ վաճառուած: Գիւղիս աղքատ մասը տարւայ այս ժամանակը մեծ քանակութեամբ խոտ էր ծախում Շուշում. այժմ, շնորհիւ կարկտերի, այդ եկամուտն էլ է կտրուած:

Կարկտահար արտերը այնպէս են փչացել, որ ձոթող գառնալու համար էլ անպէտքացի են. այժմ այդ արտերում գիւղի տաւարն է արածուած, և այնքան չէ արածուած, որչափ կոխտուած, անպէտքացիում է, շնորհիւ ցիխի:

Սարսափելի կերպով կարկտահար են եղել գիւղիս շրջակայքում գտնուող թըթի այգիները. ծառերի ճիւղերն են մընացել ցից, Շօշցիցն, նոյնիսկ օդի քաշելու ժամանակ էլ, միջոց էր գրտնում բաւականին թուփ մտցնել Շուշի, տնային մանր-մունր պակասութիւնները հոգալու համար. այժմ, խոտի հետ, եկամուտի այդ աղբիւրն էլ է ցամաքում:

Կարկտից ազատ է մնացել գիւղիս «Փըրմըքէ» կոչւած ձմեռանոցի շրջակայքը. այդտեղ էլ մնասներ է պատճառել անձրևը: Ոտորը ընկած են և փթելու են անշուշտ, եթէ եղանակը չը փոխուի: Զահե(շիւ)թթիները չեն կարողացել պահել եղած թուփը, մեծածառի վրայ թուփ կայ, բայց շատ ջրալի ու անհամ, վաճառուած է փութը 40 կոպէկից ոչ աւել: Գիւղացիներից ոմանք մտածում են օդի քաշել, այդ նպատակով դիմում է եղել ակցիդային վարչութեան, որը յայտնել է, թէ թոյլատրուած է օդի պատրաստել, սակայն վաճառելու կամ արտահանելու թոյլտուութիւն չէ տրուած: Ակցիդային տուրքը—գրադուսը 14 կ.

Գիւղի դրութիւնը, ինչպէս տեսնում էք, շատ անմխիթարական է: Շօշ գիւղը իր շրջակայքով, նոյնիսկ ամենաառատ տարիներում, չէ կարողանում կառավարել. հարկաւոր քանակութեամբ հացահատիկը ստացուած է Ունաշէնի շրջանում գտնուող «Ալըբալի» կոչւած 270 դեկտարին տարածութիւն ունեցող արքունական հողերից, ուր մեծ չափերով ցանում են ցորեն ու գարի: Անցեալ տարի այդ շրջանում արտերը մկների արշաւանքին ենթարկւեցին, գիւղացիները մի տարով թողեցին «Ալըբալին», որից միայն 50 ռուբլի ետքաղի եկամուտ ունեցան:

Այս ձմեռն ընթացքում գիւղը տեղ է տեղ «Քարին տակ» կոչւած գիւղի ապրանքի մի մասին «Շօֆ-բաշիով», որպիսի աղբիւրից 240 ռ. եկամուտ է ստացել: Ցիւնալ եկամուտներով «Փըրմըքէ» կոչւած ձմեռանոցի շրջանում շինել է երկու աղբիւր:

Ցանկալի է, որ Շօշ գիւղի բնակիչները բացի աղբիւրից մեծ ուշադրու-

թիւն դարձնեն նաև ճանապարհների կանոնաւորման վրայ. այդ կողմից գիւղացիութիւնը ուղղակի տառապում է: Ուտիկանութեան կարգադրութեամբ նորերս քարել են գիւղի երկու զխաւոր փողոցները, մնացեալները կատարեալ ճահիճներ են, ուր լողում են անցորդները և ընտանի կենդանիները...

Թ. Թոր—Եւան

ԹԵՏՐՈՆ ԵՒ ԳԵՂԱՐԵՍ

Մարտողներ

Ամսոյս 18-ին հայ դերասանների խումբը պ. Վ. Փափագեանի ղեկավարութեամբ թեմական դպրոցի դահլիճում ներկայացրեց «Մաքառողներ» պիէսը: Վերջինս վերածուած է փրանսիացի գրող Բալզակի վէպից, որը Ֆրանսերէն այլ անուն է կրում: Պիէսի սիւժետը վերցւած է Ֆրանսիական կիսաքից, նապալէօնի մահանից մի քանի տարի յետոյ: Գաղափարի կողմից պիէսն անշուշտ աղքատ է և շարուն. մի գեղեցիկ ու խորամանկ գեղձկուհի գրաւելով ծեր և բնաւորութեամբ թույլ միլիթանտէրի սիրտը, աշխատում է իր սիրեկան սպային աշակցութեամբ իր ձեռքը ձգել ծերուկի հարստութիւնն ու փախչի: Այդ խաղախութիւնները դէմ կուի է դուրս գալիս ծերունու քրոջ որդին, նապալէօնի զօրքի զնդապետը, և իր խորամանկութեամբ ու քաջութեամբ ծերուկին ազատում է կնոջ ճանկերից: Սակայն պիէսը մեծ հետաքրքրութեամբ է լուծւում, շնորհիւ նրան, որ գործողները մեծի մասամբ նապալէօնի տրադիցիաներով սնւած ու երկած անձինք են, որոնց իւրաքանչիւր շարժումից ցոլում են այդ տրադիցիաները:

Ակտիւմ է, որ լաւ բեմը, լաւ դերակրացիները ներկայացման յաջողութեան կէսն է, և անա այդ կիսից զուրկ էր յիշեալ ներկայացումը: Եւ իրաւ, ինչ տպաւորութիւն պէտք է ստանայ նայողը, երբ դերակատարը դուրս է գալիս բեմ, իսկ նրա յետևից դուռը կրկնական է լինում ու կախում. կամ թէ երբ ծառան մտնում է բեմը վարագոյրը բանալու կամ ծածկելու: Բացի դուռ արտիստիքական ձիրքերից, հարկաւոր է մի առանձին ձիրք, որ այդպիսի հանգամանքներում խաղալու այն էլ յաջող խաղալու: Փափագեանը իր խմբով այդ ձիրքն անշուշտ ունէր, այնպէս նա կը հրաժարէր այդպիսի բեմում խաղալուց:

Անցնելով դերասաններին, պէտք է ասել, որ հասարակութիւնը լարւած սպասում էր պ. Փափագեանի խաղին, որի մասին շատ լսել էր, բայց առիթ չէր ունեցել տեսնելու. և պէտք է խոստովանել, որ պ. Փափագեանն արդարացրեց հասարակութեան յոյսերը իր գեղեցիկ խաղով, և մեծ հաճոյք պատճառեց նայողներին: Ուղում էր նա ազատ, աշխոյժ և մտածած: Ծերուկի քրոջորդի Բրիտոյի դերում, իբրև նապալէօնի զօրքի զնդապետի, նա վերակենդանացրեց հանճարեղ գորավարի բոլոր տրադիցիաները, նրա փոթորակութիւնը, կտրուկ բռնութիւնը և անչափ հատուղ դէպի իր ուժերը: Չնայած, որ պիէսը, ինչպէս յիշեցինք, գաղափարի կողմից այնքան էլ բարդ չէ, այնուամենայնիւ, պ. Փափագեանը իր խաղով այդ պիէսում ևս տեղեկ կատարելագործւած մի տիպ: Իւրաքանչիւր դերասանի գլխաւոր յատկութիւններից մէկը պիտի լինի այն, երբ նա իւրաքանչիւր դերում ինքնուրոյն է, երբ նա իր ստեղծած տիպերի մէջ միակողմողմանիութիւն չի մտցնում:

Վերջնականներէ քնքոյ, հեղ. իդէ-

ալիստ արեղայի և նապալէօնի «կապալի» մէջ անդունդ կայ. պէտք է լսել իսկապէս տաղանդաւոր դերասան, որպէսզի ստեղծել այդ երկու ինքնուրոյն տիպեր. պ. Փափագեան դա կատարեց, թողնելով աւելի խոր քննադատութիւնը միւս ներկայացումներին, չենք կարող չնկատել և այն, որ պ. Փափագեանն իր դերը լաւ գիտում, մի երեւոյթ, որ պակասում է հայ դերասաններից շատ շատերին: Սակայն պ. Փափագեանն ընկել էր մի ուրիշ ծայրայեղութեան մէջ, չգիտեմ դերը լաւ իմանալուցն է, թէ շուտ շուտ խօսելուց, շատ դարձածքներ չէին լուծւում: Ուշադրութեան արժանի էր և պ. Փափագեանի գրիմը, որ չինայնով իր բնական գեղեցիկութիւնը, ստեղծել էր իրենից մի սևացած, այրւած, գինւորական, որը սակայն համապատասխան էր դերին:

Միւս դերակատարներից ամենաաչքի ընկողն էր տիկին Արուս-Ոսկանեան՝ Փլորա Բրազիէյի, ծերուկի սիրեկանը. տիկինը շատ յաջող և մտածւած կերպով երևան հանեց Ֆրանսիացի կնոջ կոկետութիւնը ու նաղելութիւնը. միաժամանակ նա իր խաղով կարողացաւ արտացոլացնել իր անկեղծ սէրը դէպի սիրած էակը: Եւ այդ բոլորի հետ միասին, տիկին Ա. շատ բնականօրէն ցոյց է տալիս գեղջկուհու պարզամտութիւնը, օրինակ, երբ նա Բրիտոյից խարում էր Յաջող էր պ. Թաշեանը ծերուկի մուտէի դեմ, միայն պը շարժւում էր ու խօսում աւելի երիտասարդ քան իր հասակն էր թոյլատրում, և ևս անցկացրեց աղախու դերը տիկ. Մամիկոնեանը: Մնացած դերերը խաղացին բաւարար, տեղ-տեղ նոյնիսկ լաւ, որի շնորհիւ ներկայացման անսամբը, որ ամենագլխաւորն է, ստացւեց շատ բաւարար:

Դիտող

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Սօցիալիստ Բառունը պրոեսական լանդաֆուլ յայտարարել է. «Ժողովրդական մասսաները ծարաւի են խաղաղութեան և մերժում են նւաճողական պատերազմը, որ սպառնում է ապագայում նորանոր պատերազմներով: Հաշտութիւնը, որին սպասում ենք, ոչ ոքի չպէտք է ստորացնի: Զի կարելի որևէ մէկի վրին փաթաթել մի բան ոյժի միջոցով, այնպէս խաղաղութիւնը կը լինի անհաստատ: Ծառը առաջացրել է յուզմունք: Ազգայնականները աղաղակում են «կորչին դաւաճանները»: Սօցիալ դիմօկրատները պատասխանում են. «Կորուստները հակայական են, այլևս չենք կամենում զոհեր տալ: Մեր ոյժերը սպասում են. պահանջում ենք խաղաղութիւն»:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Շուշի. 17 յունիսի

Շուշայ «Եղբայրական օգնութեան» կից կանանց կոմիտէն յայտնում է իւր խորին շնորհակալութիւնը. շուշեցի—տ. Զ. և պ. Ն. Մելիք Փաշայեաններին, որոնք յարգելով կանանց կոմիտէի դիմումը, թոյլատրել են գործածելու իրենց արժէքաւոր վարագոյրները, յօգուտ փախստականների բացելու «Մի բաժակ թէյի» շէնքի համար, այլ և 25 ռ. յատկացրած նւէրի նոյն նպատակին:

Նախագահ՝ Ա. Տէր-Ղազարեանց
Բարտուղար՝ Ս. Զարարեան

Նիժ. 10 յունիսի

Ապրիլի վերջին, Նիժի(Նուխայ գաւ.) հայոց դպրոցի աւագ ուս. պ. Բ. Տ. Աբրահամեանի շնորհիւ դպրոցումս տեղի ունեցած ազմուկներին վերջ տալու նպատակով հոգաբարձութիւնը ցանկանում է առանձնապէս ճշում գործ դնել Տէր Աբր-ի ուսնագութիւնների դեմ խորը զայրույթով բողոքող ուսուցիչ Ամբ. Տէր Գէորգեանի վրա և քանաւոր յայտարարում է, որ վերջինիս հոգը հեռացրել է պաշտօնից: Սակայն հոգը բնաւ մտադրութիւն չուենալով ուսուցիչ հեռացնել, ուս. Տէր Գէորգեանի գրաւոր կերպով իրեն յայտնելու պահանջը մնում է առանց հետևանքի, հոգը ժողովից ցրւում է և ցայսօր էլ ոչինչ «գրաւոր» չէ յայտնում:

Սակայն ինչպէս յետոյ պարզւում է, աւագ ուսուցիչը հոգաբարձութեան ամբողջ ղեկը իր ձեռքն ունենալով, օգտւում է հոգն այդ բանաւոր յայտարարութիւնից, ժողովի ցրելուց յետոյ մի գրութիւն է պատրաստում և ուղղում Նուխայ իր վաղեմի բարեկամ Եղիշէ վարդապետին, որ «Իբր, հոգը յանցաւոր ճանաչելով Տէր-Գէորգեանին, զրկել է արան իր պաշտօնից, միայն գիշանելով ուսուցիչների խնայանքին, վերստին թողել է նրան իր պաշտօնում ... Ուսուցիչներին էլ խաբել է, որ պաշտօնական գրութեամբ յայտնած է հոգեր իշխանութեանը, որ «Եկազմը հաշտ կերպով տանելու է (մեր պահանջն է եղել այդ) ուսուցիչներ» կրթական գործը»:

Արդ՝ բողոքելով հանդերձ պ. Տ. Աբրահամեանի այդ արարքի, ամեն մի քայլափոխում կատարած կեղծիքի և ուսնագութիւնների դէմ, յայտնում ենք՝ որ «Երբեք ուսուցիչներս նման դիմում հոգաբարձութեանը չենք արել և ընդհակառակը պահանջել ենք, եթէ իրօք այդպիսի մի որոշում կայացրած է, գրաւոր կերպով յայտնեն: Հոգաբարձութիւնը քաջ գիտենալով աւագ ուսուցչի յանցաւոր լինելը, ինքն էր մասնակի կերպով միջնորդութիւն յարուցել Տէր-Գէորգեանին հաշտեցնելու համար:

Աւելի ցաւալի է, որ պաշտօնական գրութիւնը հոգաբարձութեանը ստորագրել է տւած խանութներում ու տներում:

Թեմական իշխանութեան ուշադրութիւնն ենք հրաւիրում այս երևոյթի վրայ:

Նիժի հայոց դպրոցի ուսուցիչներ՝
Ե. Փալանեան
Ս. Փալանեան
Թ. Թաղեոսեան
Վարդ. Կարլթեան
Համբ. Տէր-Գէորգեան

ՓՈՍՏԱՐԿՂ

ԽնձորԵՍԿ գիւղ. պ. Բազատ Ղարաբեղեանին.—Ձեք հեքումը, պ. Ա. Մելքի թղթակցութեան առթիւ, չի տպագրւի. թղթակցութեան հեղինակը ինքն արդէն «Փայլակի» № 27-ում ուղղել է անճշտութիւնները:

ՇՈՒՇԻ պ. Մելք. Եսայեանին.—Կարգացէք վերեւի պատասխանը:

ՂԱԽԱՐԻ ՆԱԽԲԵՐ. «Եկալին. Որոշ անճշտութիւններ արդէն ուղղել էին «Փայլակի» № 26-ում, ինչ որ չէ պէտք է տպագրւի, չը պէտք է գրւի նաև ձեռագրի մէջ:

ԹԵՐՄԷԶ. պ. Իսահակ Յարութեանին.—Կարգադրւած է ուղարկել Ձեզ «Փայլակի» կողմ համարները:

ՆԻԺ. Ուսուչական խմբին.—Ձեք բողոքը կը տպագրւի «Փայլակի» հետեւեալ համարում:

Խմբ. հր. Լ. Վարդապետեան

Печатать дозволено военной цензурой